

Kong Christian VIII. og Reskriptet af 2. Debr. 1842.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 4 (1912)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0004-PDF/hto_8rk_0004_97840.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97840>

pdf genereret den : 28/5-2008

Kong Christian VIII. og Reskriptet af 2. Debr. 1842.

Af
P. Lauridsen.

Hidtil har det ikke været muligt at trænge til Bunds i Kong Christian VIII's Forhold til de vigtige Sprogforordninger af $2/12$ 1842 og $29/3$ 1844, væsentlig fordi man ikke har kendt Kancelliets Betænkning af $1/12$ 1842 og den Afgørelse, som Kongen traf i Statsraadet d. 2. s. M. Betænkningen ansaas for tabt, indtil jeg under en anden Undersøgelse traf paa den i en Pakke „Sprogsager“ tilligemed den kgl. Resolution og en Række interessante Forarbejder og Udkast. Det er disse nye Kilder, som ligger til Grund for den følgende Afhandling ¹⁾.

Sagens Forhistorie maa forudsættes bekendt ²⁾. 11. Novbr. 1842 talte P. Hiort Lorenzen Dansk i den slesvigske Stænderforsamling, d. 16. forbød Præsidenten ham at benytte dette Sprog og udelukkede ham af Forsamlingen, og den 19. afgik Lorenzens Klage til Kongen, som dengang opholdt sig paa Frederiksborg og uforstyrret kunde sætte sig ind i Sagen. Han var ogsaa villig til at komme Lorenzen ikke saa lidt i Møde; men da han d. 23. kom tilbage til Kbhvn., mødte han hos alle sine

¹⁾ Dansk Sprog i Stænderne. 1842.

²⁾ Se: Sønderj. Aarb. 1891. Afhandling af R. Hiort Lorenzen.

Raader en udpræget Uvilje imod Lorenzen og fra Modpartiets Side en bestemt Taktik, der vilde have den Lorenzenske Sag indskrænket til et Ordensanliggende for ad den Vej at undgaa den kongelig Kendelse i Sprogsagen. Under de følgende Forhandlinger fastholdt Kongen vel, at de „Dansk talende Deputerede“ skulde have Ret til at tale Dansk, men om P. H. Lorenzen var indbefattet under disse, kan ikke ses og gør det hele usikkert.

Den 28. sendtes alle Sagens Akter til det tyske Kancelli, og det paalagdes dette især „at ytre sig om, hvorledes der kan sikres de dansktalende Deputerede en tilfredsstillende, med Forretningsgangen forenelig Deltagelse i Stænderforsamlingens Forhandlinger“. Allerede 1. Decbr. forelaa Betænkningen, der er et højst mærkeligt Aktstykke, og gennemlæser man de endnu bevarede Udkast til samme, overraskes man ikke lidet over at se, at Kancelliet har udarbejdet to højst forskellige Betænkninger og i Løbet af et Døgn udført en Kovending i Sprogsagen. Det første Udkast, der er gjort helt færdigt og saa overstreget, giver Lorenzen Ret i alle Stykker, medens det andet, altsaa den endelige Betænkning, fratager ham al Ret saavel i Ordens- som i Sprogspørgsmaalet og viser, at der maa have hersket stor Splidagtighed i Kongens Raad.

Af det 1ste Udkast skal her meddeles et Par Hovedsynspunkter, der viser, at Kongen ikke vilde have savnet Støtte i Kancelliet for en national Sprogpolitik.

Da Færdighed i Tysk ikke er opstillet som Betingelse for Valgbarhed til Stænderne — hedder det —, maa det ogsaa staa enhver Deputeret frit for at betjene sig af de to Landssprog efter Behag, og det kan ikke formenes dansktalende Deputerede at bruge deres eget Sprog, da de kun ved Hjælp af dette kan udføre det dem overdragne Hverv. Saaledes har Stænderforsamlingen ogsaa afgjort Spørgs-

maalet i tidligere Diæter, og da Retten til at tale Dansk fremgaar af Forholdenes Natur, kan der heller ikke gøres Forskel efter de Motiver, der maatte bevæge en Deputeret til at tale Dansk, eller efter hans større eller mindre Færdighed i Tysk, ligesom en nøjere Kontrol med de anførte Motiver er uigennemførlig. Kancelliet kan derfor ikke billige Præsidentens Afgørelse, da han forbød P. H. Lorenzen at tale Dansk, og maa ligeledes i det væsentlige underkende Berettigelsen af de øvrige Skridt, der foretoges imod ham; men det kan heller ikke nu — bagefter — tilraade Kongen ved et Reskript at gribe ændrende ind i de alt trufne Afgørelser, da Præsidenten i det hele har vist Maadehold.

Sluttelig tilraader Kancelliet, at Kommissarius bemyndiges til at indhente Forsamlingens Betænkning i Sprogsagen og samtidig underrette P. H. Lorenzen om, at Hans Majestæt vil være betænkt paa ved Lovbestemmelser at sikre Forsamlingens dansktalende Medlemmer en tilfredsstillende, med Forretningsgangen forenelig Deltagelse i Forhandlingerne.

Den endelige Betænkning bevæger sig i en hel anden Tankerække og er sandsynligvis opstaaet under Medvirkning af H. Reventlow-Criminil, der havde været Kancelliets Præsident indtil Marts 1842.

De bestaaende Forhold — hedder det — gør det nødvendigt, at Stænderdeputerede, valgte i dansktalende Distrikter, maa have Ret til at tale Dansk i Stændersalen og faa deres Foredrag i Oversættelse optaget i Protokollen. Det er allerede sket i tidligere Diæter, og den nærværende Forsamling har ogsaa overfor Lorenzen fra Lilholt indrømmet Deputerede, der ikke er det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige, den omtalte Ret. Men naar den Deputerede Lorenzen fra Haderslev forlanger, at hans danske Foredrag skal optages paa Dansk i Protokollen, da strider dette imod Forordningen af 15. Maj 1834 om Ordningen af de stænderske Forhold, ligesom det er uforeneligt med Forsamlingens Forretningsgang at føre baade en tysk og en dansk Protokol. Den Deputerede har derfor ingen Grund til at beklage sig over Præsidentens og Forsamlingens Afvisning af hans Andragende, og ligesaa lidt turde hans Klager over den imod ham iøvrigt viste Adfærd være egnet til Hensyntagen. Her kommer det navnlig i Betragtning, at han kræver Ret til at tale Dansk, ikke fordi han ikke kan Tysk (et Sprog han hidtil har benyttet sig af), men af andre Grunde, som han nægter at anføre.

Ganske vist kan Kancelliet ikke godkende den af Forsamlingen fattede Beslutning, at det i ethvert enkelt Tilfælde skulde gøres afhængig af Forsamlingens Samtykke, om en Deputeret maa tale Dansk; tværtimod maa denne Afgørelse overlades til den enkelte Deputeredes eget Skøn over, hvorvidt hans Mangel paa Færdighed i Tysk gør det nødvendigt for ham at benytte sig af det danske Sprog for paa tilfredsstillende Maade at røgte sit Hverv. Men netop ud fra dette afgørende Synspunkt hører P. H. Lorenzen slet ikke med til de dansktalende Deputerede; alle hans Krav og Klager falder derfor ogsaa ind under Forretningsordenen, ikke under det sproglige Principspørgsmaal, og kan, som sket, med fuld Ret afgøres af Præsidenten. Denne Del af Betænkningen ender med følgende Kendelse: „Die Beschwerde des Abgeordneten L. dürfte daher, selbst wenn die von dem Präsidenten ertheilten Anweisungen minder begründet wären, zu einer allerhöchsten abändernden Verfügung nicht geeignet sein. Die Kanzlei glaubt demnach eine hiemit übereinstimmende Eröffnung auf die Beschwerde des Abgeordneten L., in soweit sie ihn persönlich betrifft, allerunterthänigst anheim geben zu dürfen“.

Men ogsaa om det andet Punkt, om Dansk som Hjælpesprog for enkelte, i sproglig Henseende slet udstyrede, nordslesvigske Deputerede, udtaler Kancelliet sig med samme Fynd og fremsætter allerede nu den Hovedbestemmelse, som i Lovform optoges i Patentet af 29de Marts 1844 og fremkaldte det store Sprogkrø. I Decbr. 1842 lød den: De Deputerede fra de dansktalende Distrikter, som ifølge deres egen Erklæring ikke er det tyske Sprog saa mægtige, at de ved Hjælp af dette kan deltage i Forsamlingens Forhandlinger, bør — uden forud indhentet Tilladelse fra Forsamlingens Side — have Ret til at benytte det danske Sprog. (I Patentet formuleredes den som følger: „De Medlemmer af den slesv. Provinsialstænderforsamling, som ikke tiltror sig at være det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige for at kunne betjene sig deraf ved deres Foredrag i Forsamlingen, og som af den Grund ved deres Foredrag vil bruge det danske Sprog, har at tilkendegive Forsamlingen deres Hensigt, hvorom ingen Forhandling maa finde Sted.“ Her er altsaa den nøjeste Overensstemmelse, og Kancelliet kan ikke beskyldes for at have skiftet Standpunkt fra 1842 til 44.)

Men — hedder det videre i Betænkningen — da de gældende Bestemmelser ikke indeholder noget herom, og da Meningerne for Tiden er delte, burde en Lovbestemmelse forberedes og forelægges Stænderne til Godkendelse. Efter Kancelliets Opfattelse vilde det dog være ønskeligt allerede nu at indhente Forsamlingens Mening om den fremtidige Ordning, og det foreslaar derfor at tilstille Kom-

missarius et Reskript i dette Øjemed sammen med den kgl. Resolution paa P. H. Lorenzens Klage. Et Udkast til Reskriptet vedlægges ¹⁾.

Den 2den Decbr. afholdtes Statsraad, og her fremlagdes Betænkningen tilligemed en Extract, hvori Kancelliet endnu engang kort og fyndigt præciserede sin Opfattelse af begge Hovedspørgsmaal og saaledes ikke lod nogen Tvivl mulig. („Die Beschwerde des Abgeordneten Lorenzen, so weit sie ihn persönlich betrifft, kann die Kanzelei nicht für begründet ansehen; dagegen musz sie dafürhalten, dasz den Abgeordneten aus den dänischredenden Districten, welche der deutschen Sprache nicht hinlänglich mächtig sind, die Gebrauch der dänischen Sprache, ohne vorgängige Erlaubnisz von Seiten der Versammlung, zu gestatten sei.“) Kongens Resolution, der efter Sædvane er skrevet foran paa selve Betænkningen, lyder: Vi billigeri det hele den af vort Kancelli i denne Betænkning fremsatte Opfattelse; men dog maa det Reskript, der skal afsendes til Kommissarius, udfærdiges i Overensstemmelse med hosliggende, ændrede Udkast og forelægges os til Underskrift ²⁾.

Kongen billigede altsaa ikke alene, at P. H. Lorenzens Klager afvistes, og at der tildeltes ham en Tilrettevisning for hans Ulydighed imod Præsidenten, men ogsaa, at han udelukkedes fra de dansktalende Deputeredes Ret til at bruge Modersmaalet, samt at denne Ret fremtidig indskænkedes til saadanne dansktalende Deputerede, der var valgte i dansktalende Di-

¹⁾ Dette er trykt i Sønderj. Aarb. 1891. S. 181 og betegnes som Udkast af C. Tillisch.

²⁾ Dette Udkast, der i Resolutionen anføres under Mærket Litra. A, findes i de her benyttede Papirer og er i ordret Overensstemmelse med det endelige Reskript.

strikker og ikke var det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige.

I Henhold til denne Resolution udfærdigedes Reskriptet af 2. Decbr., og det skulde altsaa synes, at vi nu var naaet frem til fuld Klarhed over Kongens Standpunkt; men da Reskriptets endelige Form afveg fra Kanceliets Udkast, og da det indtil denne Stund opfattes som en Sejr for P. H. Lorenzen i Sprogsagen, maa det endnu undersøges, om det er affattet i Overensstemmelse med Betænkningen og Resolutionen eller indeholder Afvigelser, der kan begrunde den herskende Mening. I saa Henseende er det tilstrækkeligt at gengive Reskriptets Hovedpunkter.

I. Vi kan ikke billige den Deputerede Lorenzens Forhold, da han ikke har villet underkaste sig Præsidentens Afgørelse, og vil derfor intet Hensyn tage til hans Klage, saavidt den vedrører ham personlig. II. Men da det saaledes forefaldne har bragt Forsamlingen til den Formening, at det i ethvert enkelt forekommende Tilfælde skulde gøres afhængig af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog skal tillades en Deputeret, saa kan vi ikke give vor Samstemning til en saadan Beslutning, som vilde krænke de dansktalende Deputeredes naturlige Rettigheder. III. Vel ser vi af Forhandlingerne, at Præsidenten vil være betænkt paa Midler til at sikre de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne; men da der savnes en Lovbestemmelse herom, opfordres Stænderne til at indkomme med en Betænkning om, hvorledes der kan sikres de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne.

Det ses let, at Reskript og Betænkning hviler paa fælles Synspunkter, og at det førstes knappe Sætninger enten ligefrem er hentede fra eller forklares af Betænkningens bredere Fremstilling. Kun paa et ganske underordnet Punkt, i den fremhævede Bisætning i andet Stykke:

„som vilde krænke de dansktalende Deputeredes naturlige Rettigheder“, gaar Reskriptet udenfor Betænkningens Sprogbrug, der her nøjedes med at henvise til de bestaaende [Sprog]forhold. Men Udtrykket er ikke særegent for Reskriptet; det findes allerede i H. Reventlow-Criminils Reskriptudkast og gaar derfra ordret over i Kongens andet Udkast ¹⁾, hvor det har følgende Form: „som vilde krænke de i Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter valgte Deputeredes naturlige Rettigheder“. I denne Affattelse er Sætningen endnu i Overensstemmelse med Betænkningens Grundsyn og udelukker Lorenzen, der ikke var valgt i et dansktalende Distrikt, men i en, efter Datidens Opfattelse, tysktalende Stadkreds. Det endelige Reskript taler imidlertid ikke mere om „dansktalende Distrikters Deputerede“, men kun om dansktalende Deputerede i al Almindelighed, hvortil ogsaa Lorenzen kunde henregnes; det gør sig altsaa skyldig i en Skødesløshed eller Uklarhed, som ikke fandtes i de ældre Udkast, og det er ikke udelukket, at der her i sidste Øjeblik kan være foretaget en forsætlig, lidet iøjnefaldende Ændring, som ikke desmindre skulde eller kom til at afgive Støtte for en ny Fortolkning af Reskriptets Afgørelse overfor Lorenzen.

I og for sig betød Ændringen intet, og hvis der ikke var sket yderligere Skridt fra Kongens Side, vilde Reskriptet have virket efter sin oprindelige Hensigt og ikke være bleven misforstaaet af nogen, allermindst af Kancellipræsident J. Criminil. Det gav ingen nye Lovregler; det skulde kun meddele Kommissarius en Afvisning af Lorenzens Klager og Krav og et Paalæg om hos Stænderne at indhente en Betænkning. Paalæget findes

¹⁾ Sønderj. Aarb. 1891. S. 184, 188.

i Punkt III. Punkt II indeholder kun en Henvisning til Kongens Grundopfattelse og er at betragte som et Motiv for den afæskede Betænkning. Lorenzens Sag afgøres helt og holdent i Punkt I; alle hans Klager afvises, altsaa først og fremmest hans Hovedklage over, at Præsidenten har berøvet ham Retten til at tale Dansk, der jo dog i allerhøjeste Grad maatte siges at angaa ham personlig. Men saasomt denne Klage er afvist, kan L. heller ikke ved nogen Fortolkning komme ind under Reskriptets dansktalende Medlemmer; thi havde han ikke Ret til at tale Dansk fra 11.—16. Nvbr., kan han heller ikke — efter 2. Dcbr. — have erhvervet denne Ret, da Reskriptet ikke indeholder noget derom, og en myndig og karakterfast Præsident vilde været i Stand til med Reskriptet i Haanden atter at kalde ham til Orden, endog med større Ret end tidligere. At L.'s Stilling var saaledes, fremgaar ogsaa af Punkt III, hvor det siges, at Præsidenten vil være betænkt paa at sikre de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne; men Præsidenten havde jo netop sørget for at gøre L. uvirksom og var fremtidig betænkt paa det samme, og den Deputerede fra Sønderborg kan derfor ikke være henregnet til de dansktalende Medlemmer, der skal nyde godt af Præsidentens Omsorg og har en naturlig Ret til at tale Dansk. Trods det uklare i Udtrykket vedbliver Reskriptets dansktalende Medlemmer at være Deputerede, der ikke kan ordentligt Tysk og derfor maa imødekommes.

Men naar dette forholder sig saaledes, hvorledes gik det da til, at Lorenzen trods dette Reskript eller, om man hellere vil, ved Hjælp af det tiltog sig Ret til at tale Dansk og fik Lov til det?

Det hidrørte fra, at Kongen, samtidig med at Reskriptet afgik til Slesvig, sendte J. Reventlow-Criminil et Brev, hvori han meddelte ham, at P. H. Lorenzen (i Henhold til Reskriptet?) skulde have Ret til at tale Dansk; men samtidig henstillede til ham for Lorenzen at udtale som Kongens Ønske, at han (Lorenzen) ikke vilde gøre Brug af denne Ret¹⁾. Paa denne Maade søgte Kongen at forsone. I en officiel Statsakt gav han Slesvig-Holstenerne Medhold, og i en samtidig privat Skrivelse imødekom han de danske Ønsker. Ligesom sin store Forgænger Borgmester von Bremenfeld gav han begge Parter Ret og lod det blive deres Sag at komme overens om Tingene.

Her kan kun anføres nogle Momenter til Forklaring af Kongens mærkelige Optræden. Lige fra Sprogstridens Begyndelse havde Lorenzen og Flor søgt at skabe en offentlig dansk Mening for Sagen. Den første havde gode Forbindelser i den viborgske Stænderforsamling, og her kom hurtig en patriotisk Stemning til Orde. Gennem Professorerne I. Fr. Schouw og H. N. Clausen fik Flor en københavnsk Bevægelse i Gang, der skulde „minde Kongen om, at Slesvig-Holstenerne ikke er de eneste i Landet, der fordrer og kan fordre ham til Regnskab“. Den 29. Nvbr. fremlagdes paa „Fædrelandets“ Kontor en Adresse til Kongen, hvori han opfordredes til „at beskytte sine danske Undersaatters Ret til paa egen Grund i deres eget Tungemaal at forsvare Fædrelandets Enhed“²⁾, og omtrent samtidig udsendte Prof. Clausen og fem andre Mænd en „Erklæring“ for „at bidrage til at vise, at den Gang, som Kongen i dette Anliggende efter vor tillids-

¹⁾ Sønderj. Aarb. 1891. S. 193 flg.

²⁾ Fædrelandet. 1842. ¹/₁₂, ²/₁₂.

fulde Overbevisning vil følge, finder Genklang i Folket“. Begge Udtalelser fandt livlig Tilslutning og støttedes af et kraftigt Agitationsmøde paa Hotel d'Angleterre d. 30te.

Disse Røster havde Indflydelse paa den vaklende Konge. Atter og atter kommer han tilbage til, hvad han skylder Danmark, og han arbejder da ogsaa med Sagen i sit Ansigts Sved. Som sædvanlig raadspørger han alle sine gode Mænd: Chr. Tillisch, Stemann, H. Criminil, A. S. Ørsted, Rantzau-Breitenburg osv., og lader dem lave Udkast til det besværlige Reskript, ligesom han selv forsøger sig med det, og da ingen af Udkastene tilfredsstiller ham, giver han sig tilsidst i Lag med at sammenflikke et nyt, bestaaende af Sætninger, hentede snart fra det ene, snart fra det andet, og selvfølgelig uden andet Resultat end nogle stilistiske Ændringer. Den 2den Decbr., umiddelbart før Statsraadsmødet, skriver han til Chr. Tillisch: „Jeg har nu udarbejdet et nyt Udkast til Reskriptet, som jeg tror at maatte holde paa; thi, som sagt, det er højst vigtigt, at man forstaar mig i Danmark. En Beretning fra Kommissarius vedlægges, hvori han fra sit Standpunkt ønsker, at intet maa foretages; men vi har Danmark i Ryggen, det glemmer han“. Endnu den 2. Decbr. er han fuldstændig raadvild og uenig med sig selv om de allervæsentligste Punkter, og det Udkast til Reskriptet, som han sender Tillisch, er varieret paa ikke færre end fem forskellige Maader, af hvilke endda ingen bliver valgt, da det kommer til Stykket ¹⁾.

Men alt dette er typisk. Saaledes var Kongens Arbejdsmaade. Ved alle større Afgørelser, hvor vi ser ham i Virksomhed, møder vi det samme Billede af en urolig og usikker Intelligens, der er ivrig optaget af andres

¹⁾ Sønderj. Aarb. 1891. S. 189.

Raad og Meninger, af Ændringer og Underændringer, af Detailler og stilistiske Smaatterier, men uden sund Føling med Sagens Kærne, og derfor let paavirkelig, inkonsekvent og upaalidelig. „Jeg mener jo ikke — skriver Flor om ham — at det er Komadiespil og Falskhed, naar han lover noget; men lige saa lidt kan vi antage, at det i den Grad er hans Alvor, at han udfører noget deraf uden ved Hjælp af Frygt, og hvis denne et Øjeblik sover, saa sover ogsaa hans Iver for vor Sag“ ¹⁾). Det er jo en meget haard Dom; men saaledes som den foreliggende Sag for Tiden er oplyst, kan der herfra intet indvendes imod den. Da Kongen i Statsraadet, omgivet af sine gode Mænd, resolverede paa Kancelliets Betænkning, sov hans Frygt for den danske offentlige Mening; men kort efter klang Lurtonerne fra Viborg og København atter i hans Øren, og da Reskriptet i sin endelige Form (forsætligt eller uforsætligt) indeholdt det dobbelt tydige Udtryk „danskstalende Deputerede“, og den slesvigske Post først afgik hen paa Aftenen, maa det antages, at han har faaet Tid til endnu samme Dag at udfærdige det afgørende Brev til Kommissarius og derved, med Tilknytning til det nævnte Udtryk, at vende op og ned paa hele Afgørelsen.

Hans Brev til J. Criminil er endnu ikke fremdraget ²⁾); men efter alt at dømme maa han have knyttet den nye

¹⁾ Brev fra C. Flor til P. C. Koch ^{13/8} 1844.

²⁾ Den 9de Septbr. d. A. indgav jeg en Ansøgning til Rigsarkivet om at faa Adgang til Kongens Brevveksling med J. Reventlow-Criminil 1842, allerede for 21 Aar siden benyttet af Etatsraad R. Hiort Lorenzen, men endnu d. 3. Decbr. har jeg ikke modtaget endeligt Svar. Ifølge en Meddelelse af Dr. phil. L. Bobé skal Reventlow-Criminils Arkiv paa Emckendorff i Holsten være tilintetgjort, og en Henvendelse der har jeg derfor anset for haabløs.

Befaling til det tit nævnte Udtryk. I Marts 1844 afgav J. Criminil som Kancelliets Præsident nemlig en ny Betænkning i samme Sag (Patentet af 29. Marts)¹⁾, og i denne hedder det (her stærkt sammentrængt): I Kancelliets Betænkning af 1. Dcbr. 1842 gjordes det gældende, at enkelte Deputerede fra de dansktalende Distrikter paa Grund af Ukyndighed i Tysk maatte have Tilladelse til at tale Dansk i Stænderforsamlingen, og „da Deres Kgl. Maj. ved allerhøjeste Resolution af 2. Dcbr. godkendte denne Opfattelse, saa haaber Kancelliet ikke at tage fejl i, at den allerhøjeste Hensigt med Reskriptet af s. D. heller ikke skulde gaa videre end til at imødekomme den omtalte Fornødenhed“; men da Udtrykket „dansktalende Deputerede“ gav Anledning til Tvivl og til den Misforstaaelse, at Deputerede, der var begge Sprog mægtige, efter Behag skulde kunne betjene sig af Dansk og Tysk, saa foreslaar Kancelliet, at Patentets § 1 gives den ovenfor meddelte Affattelse (se foran S. 118).

Det har altsaa ikke manglet J. Criminil paa Mod til at sige Kongen Sandheden, og hans Kritik er saa meget mere nærgaaende, som Kongen i sit Brev af 9. Dcbr. 1842 overfor ham havde paataget sig Ansvaret for Reskriptets endelige Affattelse, der ikke kunde være anderledes, „hvis jeg vilde være upartisk“²⁾. Dette giver et interessant Indblik i Kongens øjeblikkelige Opfattelse; men mærkværdig nok mærker man aldeles intet til denne Upartiskhed, da Patentet udstedtes 1844, og da han slog en tyk Streg over sin private Lovgivervirksomhed halvandet Aar tidligere. Alligevel maa man ikke tro, at den

¹⁾ Kancelliets Forestillingsprotokol. 1844. III. No. 55.

²⁾ Sønderj. Aarb. 1891. S. 196.

ikke var latent til Stede; thi da den store Opbrusning imod Patentet kom, og Kongens Frygt for den offentlige Mening atter vaagnede op, meldte hans „Upartiskhed“ sig ogsaa og søgte at naa frem ad lignende Veje som i 1842, idet han (atter underhaanden) lod P. H. Lorenzen vide, at det skulde staa enhver Deputeret frit for at benytte sig af hvilket Sprog han vilde, og at de nordslesvigske Deputerede vilde faa et bejaende Svar paa en Forespørgsel herom¹⁾. — Han havde i Sandhed intet lært og intet glemt.

Den 4de Decbr. naaede Reskriptet til Slesvig og oplæstes i Forsamlingen den 6te. Som Kancelliets Præsident var J. Criminil selvfølgelig nøje underrettet om de foregaaende Forhandlinger og Afgørelser, og det er forstaaeligt, at han fyldtes af Harme over at se sine Bestræbelser strande i selve Havnen. Af Ytringer i Stændersalen fremgaar det ogsaa, at han maa have indviet de slesvig-holstenske Førere i Hemmeligheden med Reskriptet og prisgivet Kongen. — Den 7de skrev han et skrappt Brev til ham, hvoraf nogle Sætninger anføres i nøjagtig Oversættelse: „Her er imidlertid afholdt Drøftelser, og næsten alle Medlemmer er kommet til den Opfattelse, at P. H. Lorenzen efter dette Reskript hverken kan eller tør tale Dansk, hvad jeg ligeledes vilde have udledet af det, hvis ikke Deres Majestæts Skrivelse havde berøvet mig enhver Tvivl og tvunget mig til i paakommende Tilfælde at afgive en Erklæring om, hvorledes Reskriptet er at forstaa, og at jeg efter samme ikke kan ind-

¹⁾ Sønderj. Aarb. 1895. S. 127.

rømme Præsidenten Ret til at nægte Lorenzen Brugen af det danske Sprog¹.

Efter at have udtalt sig om Reskriptets tvivlsomme Affattelse, dets skæbnesvangre Indflydelse paa Forsamlingens Stemning, om Præsidentens eventuelle Mandatnedlæggelse m. m. fortsætter han: En heldig Afslutning af Samlingen beror hovedsagelig paa Haabet om, at Lorenzen ikke vil tale Dansk, hvad enten han ikke finder Berettigelse dertil i Reskriptet eller ikke vil bruge sin Ret. Kommissarius havde derfor heller ikke gjort Skridt hos Lorenzen for at bevæge ham til en saadan Beslutning, da han derved vilde blive oplyst om sin maaske tvivlsomme Ret, „und eine Berufung auf Ew. Majestäts Wunsch Ew. Majestät zu sehr kompromittiren wurde in einem Augenblick, wo ihm das Recht zugestanden ist“¹).

Kongen maa altsaa have givet Kommissarius baade en meget bestemt Befaling og tillige fremsat det berørte, ligefrem utrolige Ønske. Derimod havde han glemt at tage Bestemmelse om, hvorvidt Lorenzens danske Taler kunde protokolleres eller ikke, og d. 9de maatte han derfor tilstille Criminil nye Ordre, hvor det hedder: „Den Vanskelighed om Lorenzen efter Reskriptet maa tale Dansk eller ej, lod sig dog ogsaa let fjerne; thi vel kan det ikke formenes ham at tale Dansk; men ved den nuværende Protokolleringsmaade kan hans Taler ikke protokolleres“²).

I Løbet af syv Dage havde Kongen saaledes udfærdiget fem Bestemmelser angaaende P. Hiort Lorenzen.

¹) Efter R. Hiort Lorenzens Afskrift af Originalbrevet i Kongens private Arkiv. Se ogsaa Sønderj. Aarb. 1891. S. 193 flg.

²) Sønderj. Aarb. 1891. S. 196.

Han havde 1) afvist hans Klage, 2) forment ham at tale Dansk, 3) indrømmet ham Ret dertil, 4) henstillet til Kommissarius at bevæge ham til ikke at gøre Brug af denne Ret, og 5) da denne Vej ikke var farbar, havde han — for ikke yderligere at opirre Slesvig-Holstenerne — atter halvvejs berøvet ham denne Ret, idet han — igen underhaanden — bestemte, at Lorenzens danske Taler ikke skulde protokolleres. Ifølge en Flertalsbeslutning optoges Nis Lorenzen Lilholts danske Taler i Protokollen, og det lykkedes saaledes Kongen af de to Lorenzen'er at skabe to Slags dansktalende Deputerede med ulige Rettigheder for ogsaa paa dette Punkt at komme udenfor Rimelighedens Grænser.

Imod hele denne Fremstilling vil man sandsynligvis gøre den Indvendning, at P. Hiort Lorenzen ikke tog fejl af Reskriptets Mening, og at dette derfor ikke kan have været saa utydeligt som beskrevet. Men denne Paastand er som saa meget andet i denne Sag ogsaa kun halv Sandhed. Under Oplæsningen i Salen bed L. især Mærke i Sætningen om de dansktalende Deputeredes naturlige Rettigheder og skrev til sine Venner: „Sejren er vunden. Hurra!“ Men da han fik Reskriptet Sort paa Hvidt foran sig, blev Glæden mindre, og jo længere han grublede over det, des usikrere blev han. Det samme gjaldt Prof. Flor, og det var ogsaa Grunden til, at Lorenzen opsatte sin Genoptræden fra Dag til Dag. Naturligvis forblev Kongens private Afgørelse den dybeste Hemmelighed for ham, og han ventede atter at møde Modstand hos Præsidenten. D. 12de Decbr. skrev han til Flor: „Jeg er meget spændt paa, hvad Falck og Forsamlingen vil gøre, naar jeg taler Dansk. Det bedste, som kunde arrivere, var, at Falck forbød mig det; men han

faar mig ikke til at tale Tysk. Skal jeg saa klage til Kongen?" — Og da han endelig d. 14de Dcbr. brød sin lange Tavshed, havde han forinden hos Flor udbedt sig og faaet tilstillet et Udkast til en Klage til Kongen, som skulde været benyttet, hvis han atter havde mødt Modstand¹⁾. — Hans Opfattelse af Reskriptet har altsaa ligget Criminils ret nær, og det var til syvende og sidst ikke Kongen og ikke Reskriptet, men hans eget modige Hjerte, der skaffede ham Genoprejsning.

Overfor Danmark var Reskriptet af 2. Dcbr. 1842 for saa vidt et Falsum, som det bibragte Offentligheden den Tro, at Kongen under lovlige Former havde gennemført en nogenlunde tilfredsstillende Ordning af Sprogforholdene, og overfor det tyske Modparti var hans Underhaands-Afgørelse en utilgivelig Blottelse, der viste, at han, for at dække sig imod den danske Opposition, ikke tog i Betænkning at gaa bort fra en Statsraadsbeslutning, og Stænderflertallet svarede ham da ogsaa med en Betænkning i Sprogsagen, der ifølge hans egne Ord var det impertinenteste, man kunde tænke sig. Men for Landefreden var Kongens sidste Bestemmelse: at Lorenzens danske Taler heller ikke fremtidig maatte protokolleres, sikkert den farligste. Intet havde ophidset den offentlige Mening her i Landet som denne Udelukkelse. De korte Ord: „Der Abgeordnete Lorenzen sprach wieder Dänisch“, sad som en Brand i den saarede Nationalfølelse, og da denne Udelukkelse gentog sig efter 2. Dcbr., maatte den vildledte, offentlige Mening, ukendt med Reskriptets hemmelige Historie, nødvendigvis opfatte Slesvig-Holstenernes Optræden som en oprørsk Udæsk-

¹⁾ Lorenzen til Flor ¹²/₁₂ 42 og Flor til Lorenzen ¹³/₁₂ 42.

ning, skønt den var legaliseret af Danmarks Konge. Hvis det havde været Kongens Hensigt at hidse Statens to Folk op imod hinanden til et ulægeligt Brud, kunde han ikke have fundet paa snedigere Midler end dem, som han, efter sin egen Mening, bragte i Anvendelse for at berolige dem.